

1945, 17. březen. Košice. — Článek „Pravdy“ „O niektorých naliehavých úlohách v našej práci“, ktorý hodnotí situáciu a vytyčuje najbližšie úkoly ľudskej moci.¹

I.

V ťažkých, veľmi úporných bojoch pokračuje oslobodzovanie Slovenska. Zprávy z úseku IV. i II. ukrajinského frontu hlásia zúrivy odpor nemeckých bánd. Červenoarmejci a vojaci I. čs. sboru krok za krokom, v krvavých srážkach lámu odpor nepriateľa, odrážajú jeho protiútoky a dobývajú pozíciu za pozíciou, obec za obcou. Vieme, že tvrdošijný odpor nepriateľa je prejavom zúfalstva smrteľne ranenej beštie. Stalin neraz zdôrazňoval, že čím viac sa bude blížiť porážka fašistického nepriateľa, tým zúfalejší a zúrivejší bude jeho odpor a tým úpornejší bude boj.

Ľudia, ktorí prichádzajú z novooslobodených krajov, Liptova alebo Horehronia, prinášajú nové svedectvá o nemeckej zvrhlosti a beštialite. V okolí Zvolena vypálili Nemci v posledných týždňoch niekoľko slovenských dedín. Za ústupu Nemci plánujú a s príslovečnou germánskou dôkladnosťou vyrábajú všetky zásoby a odháňajú so sebou všetko mužské obyvateľstvo ba často i ženy a deti.² Zprávy z obsadenej časti Slovenska svedčia o tom, že gestapácky teror tam slávi svoje orgie. Tisova vláda vyhlásila nedávno mobilizáciu slovenských chlapcov a mužov do služieb hitlerovskej armády. Mobilizácia ztroskotala na celej čiare. V odvetu doľahol gestapácky teror aj na početných slovenských úradníkov a starostov obcí, ktorí pod trestom zastrelenia boli zaviazaní dodať žiadané množstvo „kanónfutrú“. Hitlerovci vylievajú spolu zlobu na rodinných príslušníkoch partizánov i vojakov, ktorí odmietajú slúžiť germánskym vrahom.

Každý kilometer, o ktorý sa posunie front dopredu, prináša život a záchranu našim sestram a bratom, ktorí hynú a krvácajú v nemeckom pekle. Každá hodina, o ktorú sa zdrží postup frontu, predlžuje utrpenie našich najdrahších a môže znamenať ich smrť.

Na toto musíme pamätať — každú minútu, vo dne v noci — my, ktorí pracujeme už na území oslobodenom. Každého jednotlivca musí preniknúť vedomie, že aj od jeho práce, obetavosti a výkonu závisí, kedy budú žiť ľudským životom a či vôbec budú žiť tisíce našich spoluobčanov. Každý z nás musí si byť vedomý toho, že aj od jeho práce závisí, kedy a v akej miere zvládneme všetky ťažkosti zásobovacie, dopravné a iné. Vypätím všetkých síl pre pomoc frontu splácame napokon čiastku svojho dlhu bratovi červenoarmejcovi, ktorý má za sebou 4 roky vojnových hrôz a utrpení a ktorý krváca na našej zemi za náš život. K takémuto postojú zaväzuje i tradícia bansko-bystrická, ktorá postavila slovenský národ do jedného šiku s bohatierskymi národmi našej epochy. Augustové povstanie a slávne partizánske boje dali nám morálnu legitímáciu formulovať si svoje požiadavky, hlásiť sa smelo o svoj podiel pri riešení všetkých otázok v novom československom štáte. To najcennejšie a najpresvedčivejšie, o čo sa opiera delegácia Slovenskej národnej rady, keď v týchto dňoch tlmočí v Moskve slovenské návrhy na usporiadanie vecí v novom štáte,³ je práve postoj ľudu doma, jeho hrdinstvo v boji a jeho obetavosť v práci, skrátka podiel Slovenska v boji za oslobodenie Československa a porážku fašistického nepriateľa.

Z týchto skutočností sme vychádzali, keď sme si na konferencii strany v Košiciach v dňoch 28. februára a 1. marca⁴ vytýčili ako vedúcu zásadu: sústrediť všetky sily pre pomoc frontu a keď sme zaviazali všetkých súdruhov, aby sa plne a obetave dali do služby tejto veci. V našom ľude, ktorý jednotne a heroicky povstal v auguste lanského roku do ťažkého a obetiplného boja a získal si tým úctu a uznanie v celom demokratickom svete, je pevné odhodlanie tento boj čestne dobojovať a priniesť všetky obeť, ktoré vyžaduje.

¹ Autorem článku byl dr. Edmund Friš.

² Srv. pozn. čís. 1 k dokumentu čís. 104 a pozn. čís. 1 k dokumentu čís. 108.

³ Srv. dokumenty čís. 113, 114 a 134.

⁴ Viz dokument čís. 171.

Tým väčšia je zodpovednosť všetkých demokratických ustanovizní a organizácií a najmä nových orgánov štátnej moci, národných výborov a Slovenskej národnej rady, ktoré sú povolané toto bojové a pracovné úsilie ľudu organizovať a usmerniť. Len ten národný výbor obstál v skúške historickej doby, ktorý vo svojom okrese, alebo v obci vedel zaistiť úspešný priebeh mobilizácie do armády a na práce a dodal frontu všetko, čo môže. Len vtedy splní Slovenská národná rada svoje poslanie, ak bude naozaj vedúcou mobilizujúcou a organizujúcou silou v boji za oslobodenie vlasti.

II.

V najbližších dňoch prikróči sa k ďalšej mobilizácii do čs. armády.⁵ Bude sa prevádzať už na území, ktorým prešlo povstanie a ktoré sa preslávilo partizánskymi bojmi. Tu sú skutočne dané predpoklady, aby z týchto brancov vyrastali v každom smere elitné bojové jednotky.

Preto prvou starosťou všetkých složíek národného frontu bude zaistiť, aby táto mobilizácia prebiehala s ešte oveľa väčším úspechom ako bola prvá mobilizácia do I. čs. sboru. Na to treba urobiť všetky opatrenia technicko-organizačné a treba mobilizáciu spojiť s veľkou uvedomovacou politickou kampaňou.⁶

Vytýčili sme oprávnenú a správnu požiadavku, aby sa v rámci jednotnej čs. armády tvorili zo slovenských brancov slovenské jednotky, na čele ktorých by stáli slovenskí dôstojníci.⁷ A tu znovu platí, čo už bolo povedané. Opierame túto požiadavku o vlastenecký čin slovenskej armády, ktorá — po prechode celých jednotiek na stranu Rusov na východnom fronte — napokon na domácej pôde obrátila zbraň proti nemeckým votrelcom a tým spolu s partizánmi vztýčila zástavu ozbrojeného boja za Československú republiku. Toto zaväzuje i dnes, ba práve dnes.

Každý vojak a dôstojník v československej armáde nech si je vedomý svojej veľkej zodpovednosti. Je dnes najexponovanejším reprezentantom celého národa. Od jeho osobnej udatnosti a disciplínovanosti závisí často život mnohých spoluobčanov a závisí dobré meno slovenského vojaka i jeho postavenie v čsl. armáde. A naopak: nedisciplinovanosť alebo zbabelosť i jednotlivca vrhá tiež i na ostatných, ohrozuje dobré meno slovenského vojaka a ťažko poškodzuje jeho postavenie v novej československej armáde.

I. československý armádny sbor, ktorý po boku Červenej armády oslobodzuje Slovensko, prešiel slávnou bojovou cestu od Charkova po Mikuláš. V tvrdých bojoch, postupne, s kroka na krok, prekonávajúc mnohé ťažkosti a učiac sa i z vlastných chýb, za cenu ťažkých obetí zoceloval a vychovával svoje rady, až vyrástol v bojový útvar, ktorý je dôstojným spojencom najslávnejšej armády sveta — Červenej armády. Mnohému sa naučili vojaci a dôstojníci od svojich sovietskych učiteľov a spolubojovníkov. Bojovému umeniu, neohrozenosti a disciplínovanosti ako i ľudovému, ozaj demokratickému duchu. A ešte niečomu: naučili sa pochopiť, aký význam má v armáde dôsledne ponímaná i uskutečňovaná myšlienka bratstva národov, ktorá je tak hlboko zakorenená v mnohonacionálnej sovietskej armáde a ktorá priniesla svoje plody v tejto vojne. V Sovietskom sväze vyvinul sa v I. československom sbore srdečný a bratský pomer Čechov, Slovákov a Ukrajincov. Na túto skúsenosť treba dvojnásobne pamätať na domácej pôde!

Dobrý, ozaj bratský pomer Čechov, Slovákov i Ukrajincov ostáva prvým predpokladom toho, aby I. československý armádny sbor čestne a do konca splnil svoje osloboditeľské poslanie. Hodno sa tu zmieniť tiež o pomere medzi „veteránmi“ sboru a novými brancami, regrutujúcimi sa zo slovenských a ukrajinských chlapcov nášho oslobodeného východu. Tu môže ísť len o pomer skúsenejšieho, staršieho brata k mladšiemu, neskúsenejšiemu, ktorému treba pomôcť prekonať počiatočné ťažkosti, ktorého treba vychovávať, jeho morálku i bojovú úroveň trpezlivo a sústavne dvíhať. Veď majstrom sa nerodí nikto!

⁵ O rozšírení mobilizácie rozhodlo predsedníctvo SNR na svém zasedaní 23. března 1945. Srv. dokument čís. 187.

⁶ Viz dokument čís. 193 spolu s příslušnými poznámkami.

⁷ Viz dokument čís. 105 spolu s pozn. čís. 1.

Niektoré veci by dnes už mali podľa nášho náhľadu platiť ako samozrejmosť. Napríklad, že sa slovenskému dôstojníkovi, ktorý sa zúčastnil na protinemeckom boji, neprepožičiava, ale bez diskusie priznáva hodnosť, ktorú si získal, bojujúc v radoch tých bojovníkov, čo prví pozdvihli zástavu branného odporu v Československu. A na druhej strane, rovnako samozrejme je, že tí slovenskí dôstojníci, ktorí zotrvali v službách Tisovho režimu, alebo zlyhali v boji, opustili v kritickvej chvíli svojich vojakov, nemajú miesta — a už vonkoncom nie na vedúcich veliteľských miestach — v radoch novej demokratickej československej armády. Ničím by nebolo možné ospravedlniť ohľaduplnosť voči týmto ľuďom. Bolo by osožné a spravodlivé na ich miesta vyzdvihovať a smele povyšovať tých veliteľov partizánskych útvarov, ktorí v najťažších podmienkach podali dôkaz o svojej neohrozenosti a veliteľských schopnostiach.⁸

Popri starostlivosti o armádu, ktorá nech je prvoradá, musíme venovať neustálu a zvýšenú pozornosť tým úsekom práce, ktoré najviac súvisia s potrebami frontu. Je to predovšetkým doprava. V predsedníctve SNR musely byť v týchto dňoch konštatované vážne nedostatky pri organizovaní práce na dôležitej trati Košice—Poprad. Ak napríklad také Košice — dočasné hlavné mesto oslobodeného Slovenska a sídlo SNR (!) dodávajú na túto prácu namiesto požadovaných 4000 priemerne len tisíc pracovných síl, je to zjav neslýchaný. Vari málo mladých a práceschopných ľudí sa považuje v tomto meste?!

SNR urobila niektoré súrne opatrenia na čo najrýchlejšie zlikvidovanie spomenutých nedostatkov. Do tejto akcie musia sa zapojiť i politické strany, odborové organizácie, príslušné úrady, tlač — všetky složky národného frontu. Treba presvedčiť tých, ktorí nie dostatočne si uvedomili význam tejto práce a treba súčasne použiť najostrejšie prostriedky proti tým, ktorí sa vyhýbajú práci. Týchto budeme biľagovať ako sabotážnikov a podľa toho sa s nimi bude zaobchádzať.

Veríme, že v najkratšom čase sa podarí odstrániť všetky nedostatky pri organizovaní práce na trati Košice—Poprad a že elán, ktorý sa čoskoro prejaví tu, bude príkladom a povzbudením i pre ostatné úseky práce.⁹

III.

Na pracovnej konferencii KSS v Košiciach sme si znovu povedali, že predpokladom úspešného riešenia všetkých našich otázok je sústredenie všetkých demokratických a národne uvedomelých síl. Preto sme sa znovu osvedčili za „čestnú a nezáľudnú spoluprácu so Slovenskou demokratickou stranou a všetkými demokratickými činiteľmi a složkami v národe bez ohľadu na stranícku príslušnosť a bez ohľadu na to, či sú organizovaní stranícky alebo nie, ak len úprimne chcú prispieť k boju za očistenie Slovenska od Nemcov, maďarských votrelcov, fašistov a zradcov a k úsiliu o demokratizáciu celého nášho života“.

Doterajšie skúsenosti nás presvedčily o tom, že je prepotrebné prehľbiť a utužiť spoluprácu medzi stranou komunistickou a demokratickou, ktoré nateraz tvoria jadro národného frontu, a položiť túto spoluprácu na pevnejší, širší a organizovanejší základ. Preto sa vedenie KSS obrátilo na predsedníctvo Demokratickej strany s návrhom svať spoločnú poradu zodpovedných pracovníkov oboch strán. Ako vysvitá zo zprávy, uverejnenej na inom mieste v dnešnej „Pravde“, takáto prvá schôdzka sa už konala a priniesla dobré výsledky.¹⁰ Možno očakávať, že v krátkom čase dôjde k významným udalostiam v našom politickom živote.

Medzi zodpovednými činiteľmi KSS a Demokratickej strany panuje úplná shoda o tom, že po 1. treba užiť a prehľbiť spoluprácu v rámci národného frontu, ktorý by sa postavil i na

⁸ Tato pasáž směřovala na jedné straně proti snahám ministerstva národní obrany londýnské čs. vlády, které všemožně brzdilo zlidovění armády, na druhé straně proti úsilí slovenské buržoazie uchovat co nejvíce ze státního aparátu, důstojnického sboru a četnictva.

⁹ Srv. pozn. čís. 1 k dokumentu čís. 177.

¹⁰ Společná porada zástupců DS a KSS o založení orgánu Národní fronty se konala 15. 3. 1945 — srv. pozn. čís. 1 k dokumentu čís. 182.

určitú organizačnú základňu a mal by svoj spoločný vedúci orgán,¹¹ 2. treba vypracovať program národného frontu, vyplývajúci zo spoločného záujmu poraziť fašizmus a vybudovať na Slovensku nový, ľudový demokratický poriadok, 3. treba vniesť ducha a metódy čestnej spolupráce do všetkých organizácií KSS a Demokratickej strany, za 4. treba vedľa jednotných odborových organizácií slovenského robotníctva vybudovať jednotný sväz slovenského roľníctva a jednotný sväz slovenského roľníctva a jednotný sväz slovenskej mládeže,¹² ktoré by boli zastúpené v národnom fronte, po 5. treba dôsledne a bezohľadne čistiť všetky složky národného frontu od živlov zradcovských, kolaborantských a karieristických.

Sme hlboko presvedčení, že rýchle uskutočnenie týchto opatrení v značnej miere odstráni niektoré doterajšie nedorozumenia, bude významným krokom napred v spoločnom boji o oslobodenie Slovenska a súčasne položí solídny základ trvalej spolupráce a demokratického vývinu oslobodeného Slovenska v novej Československej republike.

Pravda, 17. 3. 1945, čís. 24.

[182]

1945, 17. březen. Košice. — Programové provolání Přípravného výboru Národní fronty na Slovensku.

O hlas k slovenskému národu.

Komunistická strana Slovenska a Demokratická strana, ktoré tvoria jadro slovenského Národného frontu,¹ dohodly sa na tom, že pre ďalšie prehĺbenie tesnej spolupráce a pre sú-

¹¹ Takový orgán — Přípravný výbor Národní fronty byl vytvořen 17. 3. 1945, viz dokument čís. 182, spolu s pozn.

¹² Ještě v březnu došlo v orgánu Národní fronty na Slovensku k dohodě o vytvoření jednotné mládežnické a rolnické organizace; srv. odst. 3. a 4. dokumentu čís. 186.

¹ Problematika národní fronty za povstání a v tzv. košickém období je velmi široká; pro pochopení celého předúnorového vývoje na Slovensku má zkoumání této otázky prvořadý význam. Šlo jednak o vytváření a upevňování národní fronty jako jednoty všech demokratických a protifašistických sil, jako třídního svazku dělnické třídy s ostatními třídami a vrstvami, jehož náplní bylo plnění úkolů národní a demokratické revoluce, a současně o zformování politicko-organizačního výrazu tohoto třídního svazku, Národní fronty jako bloku politických stran a masových organizací. V komplexu těchto otázek byl pro Slovensko jedním z nejdůležitějších problémů formování stranickopolitické struktury.

Argumentace v tehdejší vedení KSS proti narušení systému dvou stran — KSS a DS — vycházela ze dvou základních momentů. Jednak z přesvědčení, že třetí strana by byla střediskem reakčních, kolaborantských a luďáckých živlů, a dále z obav, že existence většího počtu politických stran by nezbytně měla za následek proniknutí nezdravých rysů politického stranictví do systému lidové demokracie. Řadu dokladů nalezneme zejména v tisku KSS, a to jak za povstání, tak zejména v košické Pravdě v první polovině března 1945. Pro ozřejmení ocitujme několik příkladů argumentace obhajující bipartijní stranickopolitický systém na Slovensku. Jeden z prvních najdeme v komentáři prvního čísla týdeníku „Nové slovo“ ke vzniku Demokratické strany a k jejímu programu. V tomto článku nazvaném „Pred utvorením Demokratickej strany“ se píše mj.: „Utvorenie ďalšej alebo ďalších strán (mimo KSS a DS — pozn. editorů) by naše politické pomery len skomplikovalo. Stupeň demokracie sa nemeria počtom politických strán, ale mierou, akou ľud vykonáva štátnu moc. A tomto cieľu býva väčší počet politických strán práve na prekážku. Býva len merítkom, ako sa politická činnosť zbyrokratizovala. Už tretia strana býva v pokušení využiť sprostredkujúcej úlohy a inkasovať za ňu pozície. Systém dvoch strán bude prirodzeným ideologickým výrazom sociálneho rozdelenia spoločnosti.“ (Nové slovo, 24. 9. 1944.)

Výrazem prvního názoru je komentář „Pravdy“ ze 6. 3. 1945, nazvaný „Viac politických strán?“. Článek vychází ze skutečnosti, že otázka počtu politických stran na Slovensku se stala předmětem politické diskuse a vyjadřuje k této otázce zásadní stanovisko. Práví se v něm: „V poslednom čase začína sa na oslobodenom území pretriasať otázka nášho stranického systému. V kruhoch demokratickej strany nadhazujú, že doterajšie politické strany, komunistická a demokratická nestačia a že by bolo treba umožniť zakladanie ďalších strán.“